

“Bizim dünyamıza damgasını vuran şey hızıdır: tarihsel değişimin hızı, teknik değişimin hızı, aktarımın hızı, hatta insanların birbiriyle bağlantılar kurma hızı... Şeyler, imajlar ve ilişkiler böylesine çabuk dolaşıma girdiği içindir ki, bu tutarsızlığın kapsamını ölçecek zamanımız bile yoktur. Hız tutarsızlığın maskesidir.”

- Badiou, Sonsuz Düşünce, Çev. Işık Ergüden-Tuncay Birkan,
Metis Yayınları, İstanbul 2016, 3. basım, s. 21

İrem Beyza URALCAN
Hüseyin Avni Sözen Anadolu Lisesi
İSTANBUL

Hız İllüzyonu

Günümüzde filozofun işi hiç olmadığı kadar zordur. Çünkü felsefe, insanın önce kendi içine dönmesini, sonra “şeylere” bakıp onların öncesini ve ötesini araştırmasını, evrene sorular yöneltmesini gerektirir. Günümüzde ise birçok insanın kendi içine baktığında gördüğü bir huzursuzluk, etrafına baktığında gördüğü ise satın alınabilecek bir başka şeydir. Hayatın karmaşası içinde bundan derine inen sorulara ne yer ne de zaman vardır. Filozof, derinlere inmeyi isteyen, bunu bilinçli bir şekilde yapandır zaten, bu sorunlar onu ilgilendirmez, diyebilirsiniz. Ancak filozof da hayatın hızlı, yoğun ve acımasız döngüsü içinden payını alır ve şeylerin özlerini görmekte zorluk çeker.

Tekniğin gelişmesi her alanda hızı arttırmıştır. Bu hız ivmelendiği gibi ivme de ivmelenmekte, yani hız arttığı gibi hızın artışının hızı da artmakta ve bu tempo insana, ona ayak uyduramasa da, bir haz vermektedir. Bu haz, aslında, kişinin bu tempo içerisinde kendisinin ve içinde yaşadığı toplumun hatalarını ve eksiklerini gözden kaçırmışından ötürüdür. Hız insanın zihni etrafında bir perde oluşturmakta ve kişiye her şeyin yolunda olduğuna dair bir illüzyon yaşatmaktadır. Badiou’nun bahsettiği “tutarsızlıklar”dır bu gizlenenler, insansa kendini felâkete sürüklediğini bilmeden, adeta bir hipnoz içerisinde, bu düzeni beslemeye devam etmektedir. Marcuse’nin sözünü ettiği, efendi-köle düzeninden şeylere bağımlılık düzenine geçiş, yalnızca filozofun kafasını bu hengamenin üzerinde tutmaya çalışırkenki acısında değil, her insanın kişisel deneyimlerinde, toplulukların ve toplumların davranışlarında kendisini hissettirmektedir.

Hızın illüzyon yaratma yetisine somut bir örnek verebiliriz. Bir tren hayal edin, yakından inceliyorsunuz, kırmızı boyası yer yer çatlamış, dökülmüş, demir basamakları paslı. Hoş bir görüntü değil. Ancak tren hızlandıkça görüntüsü homojenleşecek ve hızı bir noktaya ulaştığında dışardaki gözlemcinin algıladığı tek şey kırmızı pürüzsüz bir dikdörtgen olacaktır. Oysa gözlemcinin trenin hızına ayak uydurması mümkün olsa, onu olduğu gibi, kusurlu görecekti. İşte bunun gibi zihnimiz teknolojiye, insan ilişkilerine, kültüre dair bilgi, değişim ve yeniliklerin hızına ayak uyduramadığında, onları kabataslak, detaysız ve derinliksiz algılar! Tutarsızlıkları gözden kaçıır. Etrafını saran kırmızı pürüzsüz dikdörtgenler tarafından aklı karıştırılır. Zihin, işlevini yapamamaya başlayınca, insanın da makineden bir farkı kalmaz. Artık herşeyden şüphe etmesinin vakti gelmiştir. Böyle bir çağrıyı Descartes’ta görürüz. Descartes, insanlığı ve bildiğini düşündüğü her şeyi bir kenara bırakıp sıfırdan yola çıkmış ve emin olabileceği bir yargının peşinden koşmuştur. Bunun sonucunda Cogito’ya ulaşmıştır. Descartes’ininki gibi sil baştan bir yaklaşıma herkesin kendi içinde ihtiyacı vardır. Aksi takdirde, insan bir illüzyonda yaşamaya mahkûmdur.

Günümüzün bazı tutarsızlıklarına dikkat çeken filozof Singer bir soru ortaya atar: Önünüzde bir çocuğun boğulmakta olduğunu hayal edin, nasıl bir tepki verirdiniz? Peki, hergün dünyada binlerce çocuk açlıktan ölmekteyken bu tepki nerededir? Singer, bu iki durumun, birinin görüş alanımızda gerçekleşmesi dışında, hiç de farklı olmadığını açıklar. Gerçekten de boğulan çocuğa gösterilecek olan tepkiye benzerlik şöyle dursun, insanların çoğu uzak yerlerde yaşanan olaylara karşı tam anlamıyla kayıtsızdır. Singer'in parmak bastığı bir başka tutarsızlık ise, hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen deneylerdir. Singer, aynı deneyleri zihinsel açıdan gelişmemiş bir insana yapılmasının etik dışı, insan onuruna aykırı görünüp kabul edilmeyeceğini, oysa bizi hayvanlardan ayıran akıl yürütme kabiliyetimiz olduğundan, bu zihinsel seviyede insan- hayvan ayırımı yapılamayacağını ve söz konusu insan için etik olmadığı kabul edilen bir edimin bir hayvana da yöneltilemeyeceğini savunur. Ancak bunlar çoğunluğun ne ilgisini ne de tepkisini çekmektedir. Çünkü şeylerin hızı içinde kaybolan insan için bunlar önemli sorular değildir. Önemli olan, doğrudan etkileşimdir; uzanıp dokunabileceğimiz, oturduğumuz yerden görebileceğimiz kadarı ve o kadarın da ancak maddesel yansıması ilgilendirir bizi. Bir zamanlar 'Tin'e yapılan vurgu uç materyalist bir anlayış içinde yok olmuştur.

Endüstri devrimi ve onu takip eden süreçte hızla gelişen teknoloji ile bunların sonucu olarak olumlu ve olumsuz yanlarıyla ortaya çıkar küreselleşme olgusu, bu tartışmada önemli yer tutmaktadır. Toplumlararası etkileşim gittikçe hızlanmakta, yerel kültürel özellikler kaybedilmekte, tüketim toplumları oluşmaktadır. Bir zamanlar hıza ve gelişmeye, ilerlemeye yapılan olumlu vurgu artık olumsuzla kaymaktadır. Frankfurt Okulunda doğan Eleştirel Teori, bu olumlu vurguyu sorgulayıp uyanış çağrısı yapanlar için büyük önem taşımaktadır. Teknolojik gelişmenin kitle imha silahları veya yukarıda bahsi geçen hayvan deneyleri gibi birçok olumsuz sonucu doğurduğuna ve ilerlemenin her zaman iyi sonuçlar getiren bir yolculuk olmadığına dikkat çekilmiştir. Aydınlanma süreci ile vaat edilen yeryüzü cenneti, kapitalizmin egemen olduğu tüketim toplumlarına dönüşmüştür. Üyelerinin sürekli olarak daha yenisini, daha kaliteliğini ve tabii ki daha hızlısını istediği bu doyumsuz toplumlar, kendilerini çevreleyen tutarsızlıkları kavrayamadıkları ölçüde "koyunlaşmakta" ve Aristoteles'in "Altın Orta Öğretisi"nde bir çeşit "denge hali" olan ve mutluluğa karşılık gelen eudaimonia'dan uzaklaşmaktadırlar.

Şu ana kadar ele alınan noktaları özetlemek gerekirse: 1) Teknoloji son yüzyılda daha önce hiç olmadığı kadar hızla gelişmiş ve 2) bu gelişimin a) uç materyalist bir anlayış doğurmak, b) kapitalizmi öne çıkarmak, c) tüketim toplumları oluşturmak, d) kitle imha silahı üretimi ve hayvanlar üzerinde yapılan deneyler benzeri konular üzerinden etik tartışmalar doğurmak gibi toplumsal sonuçları ve e) hayatın her alanında (iş, kişisel ilişkiler, bilgi aktarma, kültürel değişim, vb.) hızı arttırarak insan zihnini bulanıklaştırma gibi sonuçları olmuştur. Elbette teknolojinin olumlanması veya olumsuzlanması subjektif bir durumdur. Ayrıca, teknolojik ilerlemeden kaynaklanan hızlanma olgusu artık hayatın her alanında. Son olarak, 3) olumsuz sonuçlar doğuran "şeylerin hızı", o sonuçları göremememizin de sebebidir.

Camus, özgür olmayan bir dünya ile başa çıkmanın tek yolunun kişinin kendi mutlak özgürlüğüne kavuşması olduğunu, bunun da varoluşun bir başkaldırısıyla gerçekleşeceğini söyler. Filozof için de, illüzyondan kurtulmak isteyen insan için de tek yol, bu çağrıya kulak verip Descartes'in cesaret ettiği gibi kendi adına doğruya ulaşma yolunda bir adım atmaktır. Aksi takdirde dünyanın görüldüğü gibi mantıklı ve tutarlı mı olduğu, yoksa şeylerin hızının oluşturduğu yanılgıyla öyle mi algılandığı sorusu cevapsız kalacaktır.